

Tefsiri i prijevodi Kur'ana u XX. stoljeću

[Suha Taji-Farouki (ed.), *The Qur'an and its Readers Worldwide, Contemporary Commentaries and Translations*, Oxford, Oxford University Press, Qur'anic Studies Series, 2015, 600 p. ISBN 978-0-19-875477-0]

U izdanju Oxford University Press-a iz New Yorka, a u saradnji sa Institutom za ismailijske studije (The Institute of Ismaili Studies) iz Londona, decembra 2015. god. objavljena je knjiga pod naslovom *The Qur'an and its Readers Worldwide* (Kur'an i njegovi čitaoci širom svijeta) te podnaslovom "Contemporary Commentaries and Translations" (Savremeni komentari i prijevodi), koju uređivački potpisuje Suha Taji-Farouki.

Suha je, inače, viši predavač (Senior Lecturer) modernog islama na Institutu za arapske i islamske studije Univerziteta Exeter (Velika Britanija). Prije toga bila je angažirana na Univerzitetu Durham, a kao stipendist boravila je u Berlinu, Londonu, Oxfordu i Amanu. Njezin istraživački interes fokusiran je na islamsko mišljenje i njegov razvoj u modernom dobu. Objavila je i uredila više knjiga među kojima posebno izdvajamo knjigu *Modern Muslim Intellectuals and the Qur'an/Moderni muslimanski intelektualci i Kur'an* (2004, 342 p.).

Knjiga *Modern Muslim Intellectuals and the Qur'an* i knjiga koju prikazujemo: *The Qur'an and its Readers Worldwide*, izašle su, kako smo naznačili, u koizdavaštvu Oxford University Press-a i Instituta za ismailijske

studije iz Londona koji je, u sklopu svojih aktivnosti, pokrenuo i seriju *kur'anskih izdanja* (Qur'anic Studies Series) na engleskome jeziku, a kojom rukovodi respektabilan uređivački odbor. Knjiga *The Qur'an and its Readers Worldwide* četrnaesta je knjige iz te značajne i vrijedne serije.

Sadržaj knjige

Knjigu *The Qur'an and its Readers Worldwide* sačinjava jedanaest poglavlja, kojima prethodi popis ilustracija, bilješke o autorima saradnicima, transliteraciji, konvenciji i skraćenicama. Na kraju knjige navode se: bibliografija, indeks kur'anskih citata i opći indeks. Evo naslova poglavlja koji nam predočavaju autore saradnike, sadržaj i teme knjige:

1. Suha Taji-Farouki: *Introduction* [Uvod]
2. Enes Karić i Suha Taji-Farouki: *Qur'an Translation and Commentary in Early Twentieth-Century Bosnia and Herzegovina: Mehmed Džemaludin Čaušević (d. 1938)* [Prevođenje i komentiranje Kur'ana na početku XX. stoljeća u Bosni i Hercegovini: Mehmed Džemaludin Čaušević (u. 1938)]
3. Ismail Albayrak: *A Turkish Exegesis of the Early Twentieth-Century: Elmalılı Muhammad Hamdi Yazir (d. 1942) and his Hak Dini Kur'an Dili* [Turska egzegeza ranog XX. stoljeća: Elmalılı Muhammad Hamdi Yazir (u. 1942) i njegov *Hak Dini Kur'an Dili*]
4. Mustansir Mir: *The Urdu Qur'an Commentary of Muhammad Shafi' (d. 1976): Ma'arif ul-Qur'an* [Urdu komentari Kur'ana Muhammeda Šafija (u. 1976)]
5. Anthony H. Johns and Suha Taji-Farouki: *A Public-figure Mufassir from the Malay-Indonesian World: Hamka (d. 1981) and his Tafsir al-Azhar* [Javna figura mufessira iz malajsko-indonežanskog svijeta: Hamka (u. 1981) i njegov *Tafsir al-Azhar*]

6. Travis Zadeh: *Persian Qur'anic Networks, Modernity and the Writings of an Iranian Lady, Nusrat Amin Khanum (d. 1983)* [Perzijska kur'anska mreža, modernost i spisi "iranske dame", Nusrat Amin Khanum (u. 1983)]
7. Shuruq Naguib: *The Journey of an Egyptian Exegete from Hermeneutics to Humanity: Aisha 'Abd al-Rahman (Bint al-Shatti) (d. 1998) and her Approach to Tafsir* [Putovanje jedne egipatske egzegetkinje od hermeneutike do humanistike: 'Aiša 'Abd er-Rahman (Bintu l-Šati') (d. 1998) i njezin pristup *Tefsiru*]
8. Suha Taji-Farouki: *An Islamist tafsir in English: The Ascendant Qur'an by Muhammad al-'Asi (b. 1951)* [Jedan islamistički tefsir na engleskom jeziku: *Uspon Kur'ana Muhammeda el-'Asija* (r. 1951)]
9. Farouk Topan: *Polemics and Language in Swahili Translations of the Qur'an: Mubarak Ahmad (d. 2001), Abdullah Saleh al-Farsy (d. 1982) and Ali Muhsin al-Barwani (d. 2006)* [Polemike i jezik u svahili prijevodima Kur'ana: Mubareka Ahmeda (u. 2001), Abdullaha Saliha el-Farsija (u. 1982) i Ali Muhsina el-Bervanija (u. 2006)]
10. Andreas Christmann: *Setting the Record Straight: Contemporary Interpretations of Q. 4:34 by German Muslims* [Postavljanje stvari na pravo mjesto: Savremene interpretacije kur'anskog ajeta 4:34 od strane njemačkih muslimana]
11. Michael Dillon: *Twentieth-Century Qur'an Translations in the Hui Muslim Community of China and their Antecedents: A Social History* [Prijevodi Kur'ana u XX. stoljeću u muslimanskoj zajednici Hui u Kini i njihove preteče: Društvena historija].

“Djelić bogate literature”

Knjizi, dakle, prethodi Uvod urednice knjige Suha Taji-Farouki, i to vrlo obiman i informativan uvod (str. 1-107) u kome, prvo, ukratko govori o ovoj knjizi, njezinom fokusu, pristupu i ključnim temama. Potom prelazi na detaljnije ekspliciranje historijskog razvoja i iskustva nauke o tumačenju Kur’ana (tefsira), njezinih temeljnih karakteristika u prošlosti, a posebno tokom XX. st., odnosno modernog svijeta, istražujući i predstavljajući “nove naglaske u pristupu Tekstu” (*new emphases in approaches to the the text*). U te “nove naglaske” ona ubraja: “tematski”, “književni”, “naučni”, i “savremeni tefsir” tefsir, koje ukratko elaborira. Nakon ovoga, slijedi dionica Uvoda u kome autorica na vrlo zanimljiv način prezentira nove autore, poruke, čitaoce, medije i sredstva u službi tefsira i njegove promocije u savremenom svijetu. Zatim prelazi na fenomen prevođenja i prijevoda Kur’ana u historijskoj ravni posvećujući, opet, posebnu pažnju periodu XX. stoljeća. Na kraju se ponovo vraća sadržaju svoje knjige koja, prema njezinim riječima, “nudi samo jedan djelić ove bogate literature” (*we offer here only a glimpse of this rich literature*), misleći pri tome na tefsire i prijevode Kur’ana ispisane i prevedene tokom XX. stoljeća diljem Planete. Do kraja svog Uvoda autorica urednica ukratko će (u)kazati o čemu govori svako poglavlje njezine knjige donoseći neke važnije podatke iz biografija mufessira i prevodilaca o kojima se diskutira u predmetnim poglavljima.

Počast Čauševiću i njegovom prijevodu i komentaru Kur’ana

Prvo poglavlje nakon Uvoda posvećeno je prevođenju i komentiranju Kur’ana na početku XX. stoljeća u Bosni i Hercegovini, odnosno našem r. Mehmedu Džemaludinu Čauševiću i njegovom radu na tom polju, tj. njegovom prijevodu Kur’ana sa opsežnim komentatorskim bilješkama iz davne 1937. god. pod naslovom *Kur’an Časni, prevod i tumač*. Autori ovog poglavlja su Enes Karić, redovni

profesor FIN-a u Sarajevu, i urednica knjige Suha Taji-Farouki. Podsjećamo da je profesor Karić detaljno pisao o Čauševićevom prijevodu i tumaču u djelu *Reis Džemaludin Čaušević, prosvjetitelj i reformator*, 1-2 (Sarajevo, 2002.) koje je i priredio zajedno sa Mujom Demirovićem.

Na početku ovog poglavlja (str. 110-115) autori daju kratki pregled historije tefsirske tradicije i prijevoda Kur’ana u Bosni od njihovih začetaka, tj. od početka potpadanja Bosne pod Osmanlijsku vlast i tokom te vlasti – u tom periodu, kojeg autori nazivaju “klasičnim” periodom tumačenja Kur’ana u Bosni, Bošnjaci su pisali komentare Kur’ana na arapskome jeziku i u skladu sa kurikulumom tadašnjih medresa Osmanlijske Države – preko vladavine Austro-Ugarske monarhije Bosnom – čijim dolaskom nastupa, kako navode autori, period modern(istič)kog tumačenja Kur’ana, kada jenjavi tradicionalni pristup u tumačenju Kur’ana, ali i općenito tefsirska aktivnost na arapskome i bosanskome jeziku, a i kada se javlja ideja o prevođenju Kur’ana na bosanski – pa sve do današnjih dana (gdje se daju podaci o svim prijevodima Kur’ana na bosanski zaključno sa prijevodom Esada Durakovića iz 2004.).

Nakog toga, autori govore o životu i karijeri alima prosvjetitelja i reformatora Džemaludina Čauševića (“The Life and Career of a Reformist *Alim* and Educationist”, str. 115-125) i prikazuju “borbu” između reformističkih stavova o Kur’anu početkom XX. stoljeća u Bosni koje zagovara Čaušević i tradicionalnih pogleda koje gaje njegovi oponenti (“The Qur’an and the Reformist Struggle with Traditional Islam in Early in Early Twentieth-Century”, str. 125-131). Potom slijedi centralnio dio ovog poglavlja posvećen Čauševićevom prijevodu i komentaru Kur’ana, njegovoj metodologiji, a posebno značaju njegova prijevoda i tumača u vrijeme kad nastaje kao i kasnije (p. 131-145), te zaključne opaske i bilješke.

Rahmetli Džemaludinu Čauševiću i njegovom djelu u ovoj knjizi, smatramo, ukazana je velika počast, jer ona

sa njime otpočinje, a profesoru Kariću pripada zasluga za internacionalizaciju Čauševićeva kao mufessira i vodeće figure islamskog mišljenja u Bosni skraja XIX. i početka XX. stoljeća.

Dvije ključne teme

Detaljnije navođenje sadržaja svih navedenih poglavlja knjige *The Qur’an and its Readers Worldwide* iziskivalo bi više prostora. Izuzetak smo napravili, s razlogom, samo kada je u pitanju poglavlje posvećeno našem Džemaludinu Čauševiću.

U nastavku ćemo sumarno ukazati na sadržaj koji ona nudi u svojoj cjelini te istaći njezine, prema našem mišljenju, glavne teme, karakteristike i poente.

Sami podnaslov knjige otkriva nam njezine dvije ključne teme: a) tefsir i njegov razvoj u XX. stoljeću i b) prevođenje Kur’ana kao posredovanje kur’anskih značenja onima koji ne razumiju arapski jezik.

Ali, obje ove teme su neraskidivo, suštinski povezane, jer prevođenje Kur’ana jeste *inačica* njegova tefsira, zato je, smatramo, njihovo razdvajanje više pitanje forme nego suštine. U razdvajanju koje ovdje činimo imamo to na umu.

U knjizi se kroz izbor komentara i prijevoda nastalih u XX. st. prezentira razvoj tefsira i prijevoda Kur’ana dominantno u jezicima koji nisu jezik Kur’ana, tj. arapski. Samo jedan rad tretira tefsir Kur’ana u jeziku Kur’ana, onaj o pristupu tefsiru Egipćanke Aiše ’Abd er-Rahman. Ostali radovi uključuju ove jezike: bosanski, kineski, engleski, njemački, malajski, perzijski, svahili, turski i urdu; ukupno, zajedno sa arapskim, deset jezika. Neki od ovih jezika imaju transnacionalni značaj, dok drugi imaju regionalni ili lokalni značaj, naravno, u geografskom smislu. Na temelju ovih izabranih jezika saznajemo i regije u svijetu koje su zastupljene: od onih tradicionalno muslimanskih do onih novonastalih.

Muslimanski učenjaci koji su živjeli u različitim dekadama XX. st., da bi odgovorili izazovima svojih nacionalnih zajednica – sugerise nam

ova knjiga – *morali su* Kur'an i njegova značenja objašnjavati u svojim vlastitim jezicima – uključujući komentare (tefsire) i prijevode. Uglavnom se radi i ličnostima iz sunnijskog islama, izuzev jednog poglavlja gdje se tretira jedan tefsir ši'itske provenijencije.

U knjizi saznajemo da 80 procenata muslimana u svijetu govori druge jezike, a ne arapski kao jezik Kur'ana. Knjiga upravo izlaže napor odabranih učenjaka u objašnjavanju Kur'ana u različitim regijama i različitim jezicima. Ona, dakako, ne pledira na obuhvatnost (autora i radova).

U poglavljima koja smo gore naznačili susret ćemo se individualnim tefsirima istaknutih autora te sa njihovim prijevodima Kur'ana sa širokim komentarskom bilješkama ili, pak, bez njih. Neki od tih tefsira poznati su i utjecajni u svojim regijama, dok su drugi relativno malo poznati.

Sva poglavlja knjige široko su koncipirana: predočavaju pluralitet vjerskog diskursa kod muslimana XX. st., donose poglede tradicionalista, modernista, sufija, te ukazuju na različite tendencije unutar muslimanskog vjerskog diskursa: pravne, mističke, filozofske, ideološke...

Savremeni mufessiri o kojima se govori u tekstovima ove knjige davali su odgovore na izazove sa kojima su se susretale njihove zajednice. Mnogi od njih u svojim tefsirima dijele zajedničke teme, dileme i probleme. U teme koje su im zajedničke možemo ubrojati ove: kolonijalizam, moderna nauka, obrazovna i društvena reforma, modernizam, sekularizam, iz kojih onda proističu brojna konkretna pitanja na koje je valjalo iznalaziti odgovore. No, spomenute teme kao i one druge, i danas su na svoj način i iznova aktualne i važne. Samim time, tefsir modernog doba doživio je i doživljava brojne inovacije na planu sadržaja, metoda i prezentacije.

Tefsirski doprinosi

Kada je u pitanju tefsir kao nauka, poglavlja ove knjige, smatramo donose nekoliko važnih stvari koje želimo posebno naglasti:

- prvo*, prezentiraju tefsirsku tradiciju modernog doba, ali i modernog islamskog mišljenja općenito;
- drugo*, daju odgovor na promjene koje je tefsir doživio u moderno

doba u odnosu na ono predmoderno i klasično;

treće, ilustriraju nove trendove i pristupe kur'anskome tekstu; *četvrto*, prikazuju historiju tefsira u u nacionalnim okvirima i njihovu ulogu koju su odigrali u životima različitih muslimanskih zajednica;

peto, svjedoče o kontinuiranoj važnosti i relevantnosti tefsira i tefsirske tradicije u moderno doba, tradicije koja je u direktnoj vezi sa Svetim Tekstom.

Širok uvid

Prema tome, Knjiga *The Qur'an and its Readers Worldwide*, detaljno ilustrira i detektira trendove u komentarima i prijevodima Kur'ana širom svijeta u XX. stoljeću oslovljavajući i sučeljavajući, istovremeno, različite autore, jezike, kulture i društvene uvjete, a sve u kontekstu modernog doba i njegova utjecaja na susret(e) muslimana sa vječnim Kur'anom.

Čitaocu na engleskome jeziku ova knjiga pruža izuzetno širok uvid u njezine ključne teme.

Almir Fatić